

Karşılaştırmalı Analiz:

MLETR, Türk Ticaret Kanunu ve E-Belgeler: Hukuki Geçerlilik ve Ticaretin Finansmanından Uygulamalı Örnekler

Meral Şengöz

Karşılaştırmalı Analiz:

MLETR, Türk Ticaret Kanunu ve E-Belgeler: Hukuki Geçerlilik ve Ticaretin Finansmanından Uygulamalı Örnekler

Uluslararası ticarette banka ve firmaların büyük bir titizlikle yönettiği belgelerin başında konşimento, bono, poliçe ve depo makbuzu gibi kıymetli evraklar gelir. Bu belgeler, içerdiği hak ile senet arasında güçlü bir bağ kurar; hak, senetten ayrı olarak ileri sürülemediği gibi devredilemez (Türk Ticaret Kanunu- TTK Madde 645).

Örneğin, malın mülkiyetini temsil eden konşimentoyu kaybederseniz ya da konşimento firmanız adına düzenlenmezse veya devri (ciro) üzerinize yapılmazsa, malınızı teslim almanız mümkün olmaz. Benzer şekilde, bir alacağınız için düzenlenen bonoyu vadesinde borçluya ibraz edemezseniz, alacağınızı tahsil etmeniz riske girer. Çünkü hak ile senet birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Kıymetli evraklar, bankalarca hem kredi teminatı olarak kullanılır hem de bir finansman enstrümanı olarak görülür. Türk bankacılık sisteminde geliştirilen ilk kredi ürünleri, kambiyo senetlerine dayalıdır. Ancak

günümüzde, bu belgelerin bankalar arasındaki fiziksel transferi, malların sınır ötesi taşınmasından bile daha maliyetli ve zahmetli hale gelmiştir.

Dış ticarete dair kıymetli evrakların postada kaybolması, yetkisiz kişilerin eline geçerek kötüye kullanılması, uzun kurye süreleri nedeniyle geciken nakit akışları ve evrakların fiziken saklanmasıyla yarattığı operasyonel yükler yaşanan sorunların başlıcalarıdır. Bankacılık kariyerim boyunca, bu engelleri aşmak için hem firmaların hem de bankaların ciddi kaynaklar harcadığını, riskler aldığını ve hatta finansmana erişimde zorluklar yaşandığını sıkça gözlemledim.

Tam da bu noktada, UNCITRAL tarafından hazırlanan **MLETR** (Model Law on Electronic Transferable Records- Devredilebilir Elektronik Kayıtlar Hakkında Model Kanun), dış ticarete dair kıymetli evrak ve süreçlerinin dijital olması için ülkeler arası mevzuat uyumunu sağlamada önemli bir Model Kanun olarak öne çıkmaktadır.

Günümüzde teknolojik çözümler kâğıda dayalı ticaretteki sorunları ortadan kaldıracak seviyede olmasına rağmen, birçok ülkenin mevzuatında MLETR benzeri düzenlemeler bulunmadığından başta firmalara ve bankalar olmak üzere ticaretin tüm tarafları önemli verimsizliklerle karşı karşıya kalmaktadır. (Bakınız 16 Temmuz 2024 tarihli LinkedIn yazım; T3i Partner Network, EBRD ve Türk Ticaret Bakanlığı için “Uluslararası Ticarete Dijitalleşme & Yasal Zemin Dair Gelişmeler (MLETR) & Türkiye Etki Analizi” adlı proje bulguları).

MLETR’in özünde şu prensip yatar: Kâğıt üzerinde düzenlenen ticarete dair kıymetli evrak için elektronik ortamda “güvenilirlik şartları” sağlanırsa, “kâğıt” ve “Devredilebilir Elektronik Kayıt” işlevsel olarak eşdeğer kabul edilir. (MLETR, Bölüm 2) Diğer bir ifade ile MLETR kâğıdı ya da mevcut yasaları ortadan kaldırmayı değil, mevcut yasaları esas alarak kâğıt ile elektronik kaydı eşdeğer kılmanın esaslarını düzenlemektedir.

Ancak burada kritik bir nokta var: Ticaretin dijitalleşmesi için gerekli teknolojik çözümler harika fırsatlar ve kolaylıklar sunsa bile, dijital dönüşüm süreci iyi planlanmalı ve detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Aksi halde, bugüne kadar fiziksel olarak kâğıtta somutlaşan ticarete dair

MLETR 2017 yılında UNCITRAL (BM Uluslararası Ticaret Hukuku Komisyonu) tarafından hazırlanmıştır.

MLETR’in amacı, kâğıtlarda cisimleşen hakkın, temsili, ifası ve cirosunun elektronik kayıtlar üzerinden yapılmasını sağlamaktır.

Polîçe, bono, konşimento, sigorta sertifikaları, depo makbuzları ve havayolu taşıma senedi gibi kıymetli evraklar devredilebilir belge örnekleri olarak gösterilmiştir.

MLETR’in fonksiyonel eşdeğerlik kuralı:

MLETR’deki güvenilirlik şartları sağlanırsa kâğıt kıymetli evrak ve “Devredilebilir Elektronik Kayıt - ETR” hukuki sonuçları bakımından eşdeğer kabul edilir.

kıymetli evrakın bir elektronik kayıt haline gelmesinin, uygulama ve hukuki açıdan son derece ciddi olumsuz sonuçları doğabilecektir.

Bu yazımda, elektronik belge yönetimi disiplini temel alarak ve 25 yıllık bankacılık ve finans tecrübem ışığında MLETR'in esaslarını incelemeyi amaçladım.

Bu vesileyle, e-belge yönetiminin ne kadar önemli bir disiplin olduğunu fark etmemi sağlayan Bursa Üniversitesi'nden Özhan Sağlık'a teşekkürlerimi sunar, e-belge yönetimine dair verdiğim bilgilerde kendisinin ve İstanbul Üniversitesi'nden Niyazi Çiçek'in uluslararası akademik çalışmalarını referans aldığımı belirtmek isterim.

Haydi şimdi e-belge yönetimi esaslarını göz önünde bulundurarak, Türk Ticaret Kanunu (TTK) ve MLETR ekseninde uygulamadan örneklerle bir karşılaştırmalı analiz yapalım.

Öncelikle, ülkemizde kıymetli evrak yasasının omurgasını oluşturan TTK'nın gelişmişlik seviyesi MLETR ile uyum sağlayacak düzeydedir. Dahası, ülkemizde dijitalleşme kültürünün yaygın bir şekilde hayatımıza girdiğini söyleyebiliriz. Zira, Türkiye'de, faturalardan vergi işlemlerine kadar pek çok süreci e-imza kullanarak dijital ortamda yürütüyoruz.

E-belge yönetimi açısından konuya derinleşirsek; bir e-belgenin **hukuken itimat edilebilir** (trustworthiness) olması için 3 temel unsurun bir arada olması gerekmektedir. Bunlar, **Doğruluk** (accuracy), **Özgünlük/orijinallik** (authenticity) ve gerçekliğine **güvenilirliktir** (reliability). (Sağlık ve Çiçek, 2019).

Şimdi bu unsurları TTK ve MLETR karşılaştırmalı olarak uygulamadan örneklerle tek tek ele alalım.

1) DOĞRULUK (ACCURACY)

Doğruluk, bir e-belgenin veya o elektronik kaydın yaşam süresi boyunca **kesin, doğru, hakikate uygun, tahrifattan uzak** olması anlamına gelir. Hukuki sonuç meydana getirmesi için o belgenin hukuk sisteminin gerektirdiği tüm unsurlara sahip olması gerekmektedir.

Hukuken itimat edilebilir e- belgenin unsurları:

- 1) Doğruluk
- 2) Özgünlük
- 3) Güvenilirlik

Karşılaştırmalı TTK &MLETR & e-belge

Hukuki sonuç doğurması için bir belgenin ya da kaydın doğru olması gerekir!

Örneğin, bir belgenin yasalarda belirlenen resmi şekli önemlidir. Yetkili kişilerce ve gerekiyorsa yetkili otorite nezdinde belgenin düzenlenmesi emredilebilir. Mesela ülkemizde taşınmazların devri için yasada resmi işlem yeri sadece tapu daireleridir.

Dış ticarete kullanılan MLETR’e konu evrakın düzenlenmesine bu açıdan baktığımızda, Türk hukukunda noter, sulh yargıcı gibi resmi görevlilerin bulunmasına gerek yoktur. Diğer bir ifade ile kıymetli evrakın e-belge ya da MLETR’daki ifadesi ile “Devredilebilir Elektronik Kayıt (ETR- Electronic Transferable Record)” olarak düzenlenmesi için irade beyanının taraflar arasında yazılı ve şekil şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmesi yeterlidir.

Devredilebilir ya da Ciro Edilebilir Elektronik Kayıt (ETR), kıymetli evrakın kâğıt yerine elektronik kayıt üzerinde cisimleşmesidir.

Model Kanunun genel ilkesi gereği bir belgenin kâğıt yerine ETR olarak düzenlenmesi halinde özel uluslararası hukuk kuralları ve maddi hukuk (örneğin TTK veya Borçlar Kanunu) etkilenmeyecektir. Dolayısıyla, aynı maddi hukuk devredilebilir bir belge ve aynı bilgileri içeren Elektronik Devredilebilir Kayıt için geçerlidir. Bu genel ilke, devredilebilir elektronik bir kaydın yaşam döngüsünün her adımı için de geçerlidir. (MLETR Madde 1 Paragraf 2)

Sonuç olarak Türk Ticaret Kanunundaki düzenlemeleri, şekil şartlarından ciro esaslarına dek aynen elektronik devredilebilir kayıtlara uygulayabiliriz.

MLETR’in bu ilkeleri sayesinde, mevcut Türk Ticaret Kanundaki unsurları esas alarak bir elektronik devredilebilir kayıt oluşturup bunun doğruluğunu (accuracy) ve kâğıtla hukuksal eşdeğerliğini sağlayabiliriz.

Doğruluk sağlanabilirse TTK, MLETR ve e-belge kapsamında ETR oluşturmaya uygundur.

2) ÖZGÜNLÜK (AUTHENTICITY):

Bir e-belgenin özgün olması için, o e-belgenin **bütünlüğünün** (integrity) ve kendine has bir **hüviyetinin** (identity) olması gerekmektedir.

Bütünlük kavramı ile kast edilen şey o e-belgenin bozulmamış/izinsiz değiştirilmemiş olmasıdır. Ancak kâğıt belgeler bile ısı nem gibi sebeplerle arşivlerde sararıp solmaktadır. Demek ki burada belgenin ilk halini özgün olarak addetmek doğru olmayacaktır. Değişen teknoloji ile

Bir belgenin ya da kaydın özgün veya orijinal olması için bütünlüğünün korunması ve kendine has hüviyetinin olması gerekir.

birlikte e-belgelerin de formatı ya da saklanma ortamları değişebilir. O halde belgelerin güvenilir (reliable) sistemlerde saklanması ve işleme alınması gerekmekte olup bu konu aşağıda üçüncü başlıkta daha detaylı açıklanacaktır.

Bütünlük kontrolü yapılabilmesinin yöntemleri vardır. Örneğin bir kâğıt belgeyi ya da dosyayı düzenleyip bir makama sunduğumuzda bunlar bir kayıt defterine kaydedilir, numaralandırılır, belgeye ilişkin bir içerik listesi oluşturulur ve varsa kaç adet eki olduğu listelenir. Elektronik ortamda bir belge ise bu defa e-belgenin oluşturulduğu ve muhafaza edildiği yapılar ve bilgi sistemlerinin güvenilir bir şekilde çalışması sağlanır, erişim kontrolleri konulur, denetim günlükleri konulur. Kısacası Sayısal Koruma (digital preservation) sağlanır (Sağlık ve Çiçek, 2019). Kıymetli evrakın muhasebe sistemlerine kaydedilmesi ise TTK'daki bir diğer yasal zorunluluktur.

Bütünlük kavramına MLETR'da açıkça yer verildiğini görüyoruz. Madde 10/2'e göre Bütünlüğün değerlendirilmesinde ölçüt, Devredilebilir Elektronik Kayıt 'ta yer alan bilgilerin, oluşturulmasından geçerliliğini yitirinceye kadar ortaya çıkan değişiklikler de dahil olmak üzere, iletişim, saklama ve görüntülemenin eksiksiz ve değiştirilmemiş olarak kalıp kalmadığıdır.

Bir belgenin **hüviyeti (identity)** belgenin özgünlüğünü belirleyen diğer bir özellik olup onun diğer belgelerden ayrılmasını sağlayan karakteristik özelliklerini içerir. Bu özellikler, belgedeki kişiler, üretim tarihi, iletim tarihi, konusu ve arşivsel bağlarıdır. (Sağlık ve Çiçek, 2019)

MLETR'de de bir Devredilebilir Elektronik Kayıtın kimliğini belirleyen bilgilerin mevcut yasal düzenlemeler gereğince yer alması gerektiğine yer verilmiştir (MLETR Madde 10/a). Türk Ticaret Kanuna baktığımızda kıymetli evraka dair şekil şartları tanımlanmıştır. Bir bononun ya da poliçenin (TTK Madde 671) yasal geçerliliği için şekil şartları tek tek tanımlanmıştır. Benzer şekilde konşimentoda bulunması gereken kayıtlar da tek tek belirlenmiştir (TTK Madde 1129). Öte yandan bir e-belgeyi diğerlerinden ayırt edecek başkaca üst verilerin (metaveri) oluşturulması ve yönetilmesi e-belge yönetimi sürecinin bir gereğidir.

MLETR'e göre bir ETR tekil ve kontrol edilebilir olmalıdır.

TTK'nın kıymetli evrak yaklaşımı MLETR ile uyumludur.

Diğer yandan MLETR'a göre Devredilebilir Elektronik Kayıtların bir diğer önemli özelliği de bu kayıtların tekil (singularity) ve kontrol edilebilir (control) olması gereğidir. Dış ticarete kullanılan kıymetli evrakta hak ile senet arasında kopmaz bir bağ olduğunu ve kâğıt üzerinde somutlaşan alacağa veya hakka ulaşmak için mutlaka o kıymetli evrakın fiziken ibrazı gerektiğini daha önce belirtmiştik. Bu nedenle MLETR Madde 10'da Tekillik ve ETR'ın Kontrol edilebilmesi konusuna özel olarak yer verilmiştir. Buradaki amaç esasen mevcut yasal düzenlemeler ile uyumlu olup yetkisiz bir şekilde kıymetli evrakın çoğaltılarak aynı yükümlülük için çoklu hak iddialarından kaçınılmasını temin etmektir. Bu unsur TTK ile uyumludur.

Sonuç olarak, MLETR'ı kanunlarımıza uyarladığımızda Devrilebilir Elektronik Kayıtların tüm unsurlarını Türk Ticaret Kanun'unda bulabiliriz. Görüldüğü üzere MLETR'ın kâğıt belgeye fonksiyonel eşdeğer olması ilkesini rahatlıkla Türkiye'de uygulayabiliriz.

3) GERÇEKLİĞİNE GÜVENİLİRLİK (RELIABILITY):

Bir belgenin hukuki sonuçlar doğurması için onun doğru ve orijinal olduğuna kanaat getirmemiz yeterli değildir, belgenin gerçekliğinin de güvenilir olması gereklidir. Örneğin bir ihracatçı sattığı mal karşılığında aldığı poliçenin doğru ve orijinal olduğuna emin olabilir ama bu poliçe eğer irade beyanını içeren imzadan ve/veya tarihten yoksunsa ya da bu poliçe sağlam bir şekilde saklanamadıysa tam olmayan formu nedeniyle alacaklı hukuken haklarını elde edemeyebilir. Görüldüğü üzere bir ticari belge ister kâğıt isterse elektronik kayıt olsun hukuki sonuç doğurması için üzerinde yetkili imza ve tarih olmalıdır. Bu sayede belgedeki kişi ile imza sahibinin irade beyanı ve kimlik tespiti sağlanır. Tarih ise beyan zamanını ortaya koyar.

MLETR'ın 9. Maddesi ETR'ın imzalanması konusunu düzenlemiştir. MLETR'e göre mevcut yasa kıymetli evrakta kişinin imzası olması gerektiğini emrediyorsa, benzer şekilde o ETR'daki kişinin kimliğini ve niyetini ortaya koyan güvenilir bir yöntem ihtiyacı vardır. Bu bakımdan MLETR, gerçekliğin güvenilirliğine (reliability) özel bir önem atfederek Madde 10 ve Madde 12'yi bu konuya ayırmıştır.

Bir ETR'ın doğru ve özgün olması yetmez.

Güvenilir bir sistemde standartlara uygun oluşturulmalı, saklanmalı ve ciro edilmelidir.

MLETR'in 10/b maddesi bir ETR için güvenilir yöntem konusunu şöyle tanımlamıştır;

- (i) Söz konusu elektronik kaydı, elektronik aktarılabilir kayıt olarak tanımlamak;
- (ii) Söz konusu elektronik kaydı, oluşturulduğu andan itibaren herhangi bir etkisi veya geçerliliği sona erene kadar kontrole tabi tutulabilir hale getirmek; ve
- (iii) Söz konusu elektronik kaydın bütünlüğünü korumak.

MLETR bu tanımla yetinmemiş Madde 12'de güvenilir bir yöntemin sahip olması gereken standartları ana hatlarıyla aşağıdaki şekilde tanımlamıştır.

- (i) Güvenilirliğin değerlendirilmesiyle ilgili operasyonel kural;
- (ii) Veri bütünlüğünün güvencesi;
- (iii) Sisteme yetkisiz erişimi ve kullanımını önleme yeteneği;
- (iv) Donanım ve yazılımın güvenliği;
- (v) Bağımsız bir kuruluş tarafından yapılan denetimin düzenliliği ve kapsamı;
- (vi) Bir gözetim kuruluşu, akreditasyon kuruluşu veya gönüllü bir plan tarafından yöntemin güvenilirliğiyle ilgili bir beyanın varlığı;
- (vii) Uygulanabilir herhangi bir endüstri standardı.

MLETR'da yer alan tüm bu düzenlemeler, ETR'a hukuken geçerlilik sağlamayı amaçlayarak tasarlanmıştır.

Tüm bunlar ışığında, belge yönetimi disiplindeki usuller ile MLETR'daki esasların uyumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, dış ticarete kullanılan kıymetli evrakın elektronik belgeye dönüştürülmesi sırasında, diğer dış ticaret belgelerine göre çok daha hassas olunması gerektiği açıktır. Bu bakımdan, MLETR madde 12/a/vi maddesinde bir gözetim kuruluşu gereğinden bahsedilmektedir. E-IDAS kapsamındaki E-imza sağlayıcılarının ya da GLEIF gibi tüzel kişilik kimlik sağlayıcıların MLETR'de belirtilen güvenilirlik hizmetini sağlayabilecek yetkinlikte olup olmadığının ayrıca araştırılması yerinde olacaktır.

Sonuç olarak, değişim ve dönüşümü sağlıklı yönetmek bir tercih değil zorunluluk haline gelmeye başladığından, özellikle uluslararası ticaret

eIDAS (elektronik kimlik doğrulama, kimlik doğrulama ve güven hizmetleri), "elektronik işlemler için elektronik kimlik doğrulama ve güven hizmetlerini" düzenlemeyi amaçlayan bir AB yönetmeliğidir.

Global Legal Entity Identifier Foundation (GLEIF), Tüzel Kişi Kimlik Kodu (LEI) kullanımı ve uygulanmasını desteklemekle görevlidir.

yapan firmaların ve bunlara finansman sunan kurumların MLETR gibi yasal çerçeveleri dikkate alarak e-belge yönetimi yapmaları ve dijital yapı mimarilerini sağlam kurmaları gelecekleri için son derece önemlidir. Aksi durumda, özellikle Avrupa'nın zorladığı yasal düzenlemeler ticaret bariyerinin bir başka türü olarak karşımıza çıkabilecektir.

1 Nisan 2025
İstanbul

Kaynaklar:

- (1) Şengöz (2024) "Uluslararası Ticarete Dijitalleşme & Yasal Zemine Dair Gelişmeler (MLETR) & Türkiye Etki Analizi"
<https://www.linkedin.com/pulse/uluslararasi-ticarette-dijitallesme-yasal-zemine-dair-meral-sengoz-oxkdf/?trackingId=hTVcdQ4ASXimEpb2CONyaA%3D%3D>
- (2) <https://www.btk.gov.tr/uploads/announcements/2024-3-donemine-ait-pazar-verileri-raporu-yayimlandi/pazar-verileri-raporu-2024-3.pdf>
- (3) Niyazi ÇİÇEK İstanbul Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Özhan SAĞLIK Bursa Uludağ Üniversitesi, (2019, Blokszincir Teknolojisinin Elektronik Belgelerin Güvenilirliğinin Korunmasında Başarıya Katkısı.
- (4) MLETR -Model Law on Electronic Transferable Records, (2017) UNCITRAL
- (5) Vladimir Bralic, Hrvoje Stancic, Mats Stengård, (2020) A blockchain approach to digital archiving: digital signature certification chain preservation.
- (6) Türk Ticaret Kanunu,
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6102.pdf>

Meral Şengöz Kimdir?

25 yılı aşkın bankacılık ve Fintech kuruluşları tecrübesi bulunan Meral Şengöz, Uluslararası Ticaretin Finansmanı ve Uluslararası Ticarete Dijitalleşme Stratejileri konusunda uzmanlaşmıştır.

Danışmalık faaliyetlerini Londra kökenli T3i Partner Network bünyesinde yürütmektedir.

[Meral'in Dijital Dış Ticaret Bültenlerine LinkedIn de üye olun](#)